

MICHAŁ M. PETKA

Wydział Teologiczny UO

ORCID: 0000-0002-4779-9783

Reformy Wielkiego Tygodnia w XX w.

The Reforms of the Holy Week in the 20th Century

Abstrakt

Artykuł jest syntezą i porównaniem zmian zachodzących w obrzędach Wielkiego Tygodnia na przestrzeni XX w. W krótkiej formie podsumowuje on reformy zapoczątkowane przez papieża Piusa XII, a zakończone wraz z wydaniem ostatnich edycji typicznych ksiąg po reformie Soboru Watykańskiego II. Artykuł bazuje na analizie tekstów liturgicznych z wyznaczonego okresu.

Porównanie obrzędów zawartych w księgach liturgicznych tego okresu wskazało na proces upraszczania obrzędów, który miał pomóc wiernym w głębokim, czynnym i owocnym udziale w celebracjach tych dni. Podkreślenie roli świeckich w liturgii, a także stopniowe zwiększanie użycia języków narodowych przyczyniło się do osiągnięcia zamierzonych przez reformę celów.

Słowa kluczowe: Wielki Tydzień, *Triduum Sacrum*, liturgia, celebracje paschalne, Triduum Paschalne, reforma liturgiczna.

Abstract

This article is a synthesis and comparison of changes occurring in the rites of Holy Week that took place in the 20th century. It summarizes, in a short form, the reforms that were started by Pope Pius XII, and were ended with the last typical edition of liturgical books released after the Second Vatican Council. The Article focuses on analyzing liturgical texts from this time period.

Comparing ceremonies contained in the liturgical text of this period showcases the process of their simplification which had the distinct purpose of helping the faithful obtain deeper and more active participation in the ceremonies. Emphasising the role of lay people in the liturgy as well as the gradual increase in the incorporation of vernacular languages. This contributed to the results intended by the reforms.

Keywords: Holy Week, *Triduum Sacrum*, Liturgy, Paschal Celebrations, Paschal Triduum, Liturgical Reform.

Świętowanie Wielkanocy stanowi centralny punkt obchodów roku liturgicznego. Zwraca ono uwagę na podstawowy wymiar wiary chrześcijańskiej i pozwala na nowo przeżyć święte tajemnice męki, śmierci i zmartwychwstania Pana Jezusa. Stąd Kościół podkreśla rolę poszczególnych dni Wielkiego Tygodnia poprzez poszczególne celebracje przeznaczone na konkretne dni.

Celem niniejszego artykułu jest dokonanie syntezy i porównanie zmian zachodzących w XX w. w obrzędach wielkotygodniowych. Do tego posłużyły księgi liturgiczne, których wydania typiczne zostały opublikowane w wybranym okresie. Artykuł jest jedynie przeglądem najważniejszych zmian, gdyż tematyka jest bardzo szeroka i niemożliwe jest ujęcie w nim całości reformy wraz ze wszelkimi szczegółami i niuansami. Stanowi on dodatek do już istniejących publikacji zajmujących się tą tematyką¹. Tekst ten ma stanowić ujęcie całości zmian, których dokonano w XX w., jako ich przegląd do dalszego studiowania oraz refleksji.

1. Od Soboru Trydenckiego do Piusa XII

Od czasu publikacji mszału przez Piusa V (1504–1572) do 1951 r. zmiany, które zaszły w obrębie tekstów i rubryk *Hebdomadae Sanctae*, nie uległy znaczącym zmianom. Zachowano układ liturgii istniejący w poprzednich księgach liturgicznych. Według istniejącego porządku Wielki Tydzień rozpoczynała Niedziela Pal-

¹ Por. Patrick Regan. 2012. *Advent to Pentecost: Comparing the Seasons in the Ordinary and Extraordinary Forms of the Roman Rite*. Collegeville, MN: Liturgical Press; Marcin Karaś. 2020. „Reforma liturgiczna Piusa XII i Jana XXIII”. *Studia Theologica Varsaviensia* 58 (1): 166–205; Marek Blaza. 2014. Wybrane zagadnienia dotyczące reformy Triduum Paschalnego w rytach rzymskim i bizantyjskim. W *Reformy liturgii a powrót do źródeł* (Ad Fontes Liturgicos 4). Red. Janusz Mieczkowski, Przemysław Nowakowski, 133–165. Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Wydawnictwo Naukowe.

mowa i trwał do Wielkiej Soboty włącznie, a *Triduum Sacrum* obejmowało Wielki Czwartek, Wielki Piątek i Wielką Sobotę.

Świętowanie Niedzieli Palmowej skoncentrowane było na triumfie krzyża i śmierci Pana Jezusa. Kolorem liturgicznym dnia był fioletowy. Obrzędy poświęcenia palm miały układ podobny do celebracji Mszy św. Rozpoczynano zwyczajowo od poświęcenia wiernych wodą święconą (*Asperges*), po czym wykonywano antyfonę. Kapłan odmawiał orację. Kolejno wykonywano czytanie z Księgi Wyjścia (Wj 15,27; 16,1-7), gradual i Ewangelię o wjeździe Pana Jezusa do Jerozolimy (Mt 21,1-9) Kolejnym elementem była modlitwa prefacji, zakończona wykonaniem *Sanctus*. Centralnym częścią było odmówienie sześciu modlitw nad palmami, które następnie rozdawano przy śpiewie antyfon. Po zakończeniu rozdawania palm, odbywała się uroczysta procesja wokół kościoła. Jej częścią było ceremonialne otwarcie kościoła, podczas którego niosący krzyż uderzał nim w drzwi przy śpiewie wersetów *Gloria, laus*. Po przyjsciu do prezbiterium od razu przystępowano do celebracji Mszy św., rozpoczynając od modlitw u stopni ołtarza, w których pomijano Ps 43(42)². W czasie liturgii katechumenów odczytywano fragment Ewangelii według św. Mateusza (Mt 26,1-7; 27,1-66), który podzielony był na dwie części. Pierwsza, nazywana *Passio Domini*, obejmująca tekst Mt 26,1–27,61, charakteryzowała się właściwym dla siebie tonem śpiewu. Druga część, od w. 62 do końca, traktowana była jak perykopa Ewangelii mszalnej, stąd poprzedzona była modlitwą *Munda cor* i okadzeniem księgi, a po zakończeniu kapłan oddawał cześć księdze przez pocałunek oraz był okadzany, jak w każdej innej Mszy. Na koniec celebracji odmawiano tzw. Ostatnią Ewangelię – Prolog Ewangelii według św. Jana. W Mszach prywatnych, bez poświęcenia palm, zamiast tekstu z Ewangelii wg św. Jana odczytywany był fragment o wjeździe Pana Jezusa do Jerozolimy (Mt 21,1-9)³.

Na Wielki Wtorek i Wielką Środę przeznaczono teksty opowiadania o męce Pana Jezusa z Ewangelii wg św. Marka (Mk 14,2-72; 15,1-16) i z Ewangelii wg św. Łukasza (Łk 22,1-71; 23,1-53). Wykonywano je w ten sam sposób, co w Niedzielę Palmową⁴.

Celebracje wielkoczwartkowe, według zwyczaju, odbywały się w godzinach porannych⁵. W katedrach odprawiano tylko jedną Mszę św., w czasie której bi-

² Psalm 43 (42) oraz *Gloria Patri* pomijano od I Niedzieli Męki Pańskiej do Wielkiej Soboty włącznie. Por. *Missale Romanum. Editio IV juxta typicam Vaticanam Amplificata II*. 1945. Nowy Jork [dalej: MR 1945], 123

³ Por. MR 1945, 139–152, 154–165.

⁴ Por. MR 1945, 154–165.

⁵ Por. Bogusław Nadolski. 2010. *Leksykon symboli liturgicznych. Per visibilia ad invisibilia*. Kraków: Salvator, 1620.

skup dokonywał również poświęcenia olejów. Msza była sprawowana w szatach koloru białego. w czasie śpiewu hymnu *Gloria* bito w dzwony, które później milkły do czasu celebracji wielkosobotnich; w tym dniu odmawiano *Credo*. Na *offertorium* składano na ołtarzu dwie duże hostie, z których jedna zostawała na dzień następnny. Ponieważ w Wielki Piątek nie udzielano Komunii zgromadzonym wiernym, stąd nie przygotowywano dla nich Hostii w Wielki Czwartek. Pozostawiano jedynie pewną ich liczbę dla chorych⁶. Przed ablucją palców kapłan wkładał dużą Hostię do drugiego kielicha, który okrywał palką i odwróconą pateną oraz welonem związanym poniżej czaszy. Msza przebiegała do końca normalnie, włącznie z odczytaniem Ostatniej Ewangelii, po czym wyruszała uroczysta procesja do ołtarza repozycji, tzw. Ciemnicy. Na czele szedł subdiakon z krzyżem, niesiono również dwie kadzielnice, a kapłan, ubrany w białą kapę, niośł Najświętszy Sakrament. Procesji towarzyszył śpiew *Pange lingua gloriossi*. Po dojściu do ołtarza, kielich z Kostią okadzano i stawiano w umieszczonym tam tabernakulum. W dalszej części odmawiano nieszpory bez śpiewu. Po nich kapłan, ubrany w humerał, albę, cingulum i stułę koloru fioletowego, obnażał ołtarz – w tym czasie chór recytował Ps 21. Na ołtarzu pozostawiano zasłonięty krzyż i świeczniki.

Obmycie nóg odbywało się w kościołach katedralnych i we wspólnotach zakonnych. Na początku diakon odczytywał Ewangelię św. Jana o Ostatniej Wieczerzy, po czym celebrans, zdjawszy kapę, przepasywał się z pomocą subdiakona i diakona ręcznikiem i obmywał nogi. Podczas obrzędu śpiewano podane w *Missale Romanum* antyfony. Na zakończenie celebrans ubierał kapę, odmawiał *Pater noster* z wersetami i kończył oracją⁷.

Liturgia uprzednio konsekrowanych darów – *Missa Praesantificatorum* miała miejsce jedynie w Wielki Piątek. Kapłan i posługujący udawali się w procesji do ołtarza ubrani w czarne szaty mszalne, bez świec i kadzidła. Celebrans wraz z diakonem i subdiakonem dokonywali prostracji. Po zakończeniu modlitwy w ciszy, kapłan całował ołtarz i następowały czytania (Oz 6,1-16; Wj 12,1-11). Po każdym z nich wykonywano *tractus*. Na zakończenie pierwszego odmawiana była oracja *Deus, a quo*. Po drugim *tractusie*, w taki sam sposób jak w Niedzielę Palmową, odczytywano Pasję według św. Jana (J 18,1-40; 19,1-42). W Wielki Piątek kapłan nie całował księgi i nie używał kadzidła. Bezpośrednio po zakończeniu Pasji kapłan, stojąc po stronie Epistoły, odmawiał dziewięć modlitw. Przy modlitwie za

⁶ Por. Józef Michalak. 1932. *Liturgika czyli Wykład Obrzędów Kościoła Katolickiego. Podręcznik do nauki religii dla użytku szkolnego i domowego*. Płock: Nakładem i drukiem B-ci Detrychów w Płocku, 203.

⁷ Por. MR 1945, 165–171.

Żydów pomijano wersety: *Flectmus genua* i *Levate*⁸. Dalej następowało uroczyste odsłonięcie krzyża, podczas którego kapłan zdejmował czarny ornat i odbierał od posługujących zasłonięty krzyż. Trzykrotnie śpiewano *Ecce lignum Crucis*, za każdym razem odsłaniając jedno jego ramię, wchodząc po stopniach ołtarza. Po odsłonięciu umieszczano krzyż na poduszce przed ołtarzem, a kapłan, duchowieństwo i posługujący, zdjawszy buty, przyklękali trzy razy podczas podchodzenia, oddając cześć krzyżowi przez pocałunek. W czasie adoracji śpiewano *Impropéria*. Po zakończeniu, zapalano świece przy ołtarzu i na środku, a nad tabernakulum umieszczano krzyż. Kapłan ponownie wkładał ornat, a diakon rozkładał korporał na ołtarzu. Następnie formowała się uroczysta procesja do Ciemnicy, skąd przynoszono Najświętszy Sakrament. Procesji towarzyszył śpiew *Vexilla Regis prodeunt*, a na czele niesiono krzyż, używano świec, dwóch kadzielnic i baldachimu. Po dojściu do ołtarza głównego, kapłan składał Hostię na korporał i obmywał palce w przygotowanym naczyniu. W tym samym czasie diakon wlewał wino do kielicha, a subdiakon wodę. Celebrans, odebrawszy kielich od diakona, kładł go na korporale. Dalej okadzano Hostię, kielich i ołtarz, odmawiając modlitwy. Następnie kapłan odmawiał *In spiritu humilitatis* i *Orate, fratres*, na które lud nie odpowiadał. Kolejno kapłan odmawiał *Pater noster*, po czym po cichu modlitwę *Libera nos* i ukazywał Hostię wiernym. Dalej łamał ją na trzy części i ostatnią wpuszczał do kielicha, odmawiał modlitwę *Perceptio Corporis* i spożywał. Nie udzielał Komunii wiernym ani asystującym⁹. Później, ominąwszy wszystkie inne modlitwy, przyjmował zawartość kielicha i dokonywał puryfikacji. Po jej zakończeniu, oddawszy cześć ołtarzowi, udawał się do zakrystii. Następnie odmawiano nieszpory bez śpiewu i obnażano ołtarz jak dnia poprzedniego¹⁰.

Liturgia Wielkiej Soboty była sprawowana rano. W *Missale Romanum* formularz nosi tytuł *Sabbato Sancto*. Kościół miał być przygotowany do uroczystego celebrowania Eucharystii, jednak świece musiały być zgazzone. Po odmówieniu nony, kapłan ubrany w filetową kapę udawał się przed kościół w celu poświęcenia ognia. Odmawiał nad nim trzy modlitwy i jedną nad ziarnami kadzidła, które miały być później włożone w paschał, po czym kropił i okadzał zarówno ogień, jak i ziarna kadzidła. Kolejno ruszała procesja do kościoła, na której czele subdiakon nioś krzyż, dalej szli usługujący i duchowieństwo, następnie diakon ubrany w białą dalmatykę trzymający trianguł, a za nim kapłan. Po wejściu do kościoła, akolita

⁸ Za Kościół, papieża, duchowieństwo i lud wierny, za przywódcę, za katechumenów, za potrzebujących, za heretyków i schizmatyków, za Żydów i za pogan. Por. MR 1945, 177–182.

⁹ Matias Auge. 2013. *Rok liturgiczny. To sam Chrystus przychodzi*. Homo Dei: Kraków, 129.

¹⁰ Por. MR 1945, 172–188.

zapalał od poświęconego ognia jedną ze świec, którą trzymał diakona, a ten, uniósłszy trianguł, śpiewał *Lumen Christii*. Obrzęd powtarzano jeszcze dwa razy – na środku kościoła, gdzie zapalano drugą świecę, jak i przed ołtarzem, gdzie zapalono trzecią świecę.

Następnie diakon wykonywał *Exultet* – modlitwę poświęcenia paschału. Po słowach: *concordiam parat, et curvant imperia* wkładał na wzór krzyża ziarna kadzidła w świecę. Dalej – zapalał świecę po zaśpiewaniu *Sed jam coumnae hujus praeconia novimus, quam in honorem Dei rutilans ignis accendit*. Światła w kościele zapalano po zaśpiewaniu: *apis mater eduxit*. Na koniec wspomniano także papieża, biskupa miejsca oraz władcę kraju. Następnie kapłan zamiast kapy zakładał fioletowy orant i manipularz, a diakon przebierał się w szaty koloru fioletowego. Kolejnym elementem celebracji było odczytanie dwunastu prorocत्व ze Starego Testamentu (Rdz 1,1-31; 2,1-2; Rdz 5; 6; 7; 8; Rdz 22,1-19; Wj 14,24-31; 15,1; Iz 54,17; 55,1-11; Ba 3,9-38; Ez 37,1-14; Iz 4,1-6; Wj 12,1-11; Jn 3,1-10; Pwt 31,22-30; Dn 3,1-24); po każdym z nich następowała oracja, a po czwartym, ósmym, jedenastym i dwunastym czytaniu przed modlitwą śpiewano *tractus*.

Kolejną częścią celebracji było poświęcenie wody w chrzcielnicy. Kapłan ubrany w fioletową kape, poprzedzony krzyżem i paschałem, wraz z asystującymi udawał się tam w uroczystej procesji. Tam, przy śpiewie modlitwy, dokonywał poświęcenia wody, wykonując odpowiednie gesty tchnięcia i znaki krzyża, po czym kropił nią wiernych. Kapłan wlewał także do wody olej krzyżma i olej katechumenów¹¹. Po powrocie do prezbiterium kapłan, diakon i subdiakon, zdjawszy liturgiczne szaty wierzchnie, kładli się na stopniach ołtarza. W tym czasie kantorzy na przemian z chórem śpiewali wersety Litanii do wszystkich świętych, a chór powtarzał całe wezwania za kantorami. Po odśpiewaniu wersetu *Pecatores*, kapłan z asystującymi udawał się do zakrystii, gdzie ubierali białe szaty do Mszy św. Po zakończeniu litanii chór śpiewał uroczyste *Kyrie*, a celebrans z usługującymi odmawiał modlitwy u stopni ołtarza, po czym podchodził do ołtarza, całował go i okadzał. Następnie przy akompaniamencie dzwonów śpiewano *Gloria* i odmawiano kolektę. Po wykonaniu Epistoły (Kol 3,1-4), celebrans śpiewał trzykrotnie uroczyste *Alleluja*, po czym chór podejmował Ps 117,1 i *tractus* Ps 116,1-2. Wykonywaniu Ewangelii (Mt 28,1-7) nie towarzyszyły świece, dokonywano jedynie okadzenia. Pomijano *Credo*, antyfonę na *Offertorium*, a także przekazanie znaku pokoju, który występował w Mszach uroczystych. Nie odmawiano również *Agnus Dei*. Po Komunii chór

¹¹ Kazimierz Matwiejuk. 2017. „Baptyzmalny charakter Wigilii Paschalnej”. *Łódzkie Studia Teologiczne* 26 (2): 154.

śpiewał antyfonę *Alleluja* i Ps 116,1-2 – jako część nieszpórów, po czym ominąwszy *Capitulum*, hymn i werset, kapłan rozpoczął antyfonę do *Magnificat: Vesper autem sabbati*. Następnie śpiewano *Magnificat* i dokonywano okadzenia ołtarza. Po powtórnym odśpiewaniu antyfony kapłan odmawiał modlitwę, wykonywano *Ite, Missa est, alleluja*, i po modlitwie *Placeat tibi*, celebrans udzielał błogosławieństwa, pomijając Ostatnią Ewangelię, i udawał się do zakrystii¹².

2. *Triduum Sacrum* w czasie pontyfikatu Piusa XII

Przedstawiciele ruchu liturgicznego starali się przez swoją pracę o większą świadomość wiernych w sprawach liturgii, czego próbowano dokonać przez liczne katechezy, publikacje czy przekłady tekstów liturgicznych z łaciny na języki narodowe¹³. Papież Pius XII w encyklice *Mediator Dei* (1947) odpowiadał na postulaty reformy liturgii, wskazując na istotę świętych tajemnic, zaznaczając możliwości, jakie stoją przed Kościołem oraz ostrzegając przed niewłaściwym kierunkiem proponowanych reform¹⁴. Papież podtrzymał poprzednie znaczenie trzech ostatnich dni Wielkiego Tygodnia, które skupiały się głównie na męce i śmierci Pana Jezusa, zaś Niedziela Wielkanocna z następującymi po niej pięćdziesięcioma dniami były skoncentrowane na zmartwychwstaniu.

W 1948 r. Pius XII ustanowił komisję ds. reformy liturgicznej *Commissio Pia-na*, której przewodniczył kard. Clemente Micara (1879–1965), a sekretarzem mianował ks. Annibale Buginiego (1912–1982). Zajął się ona dokonaniem zmian w sposobie obchodzenia Triduum Paschalnego. W 1951 r. dekretem *Dominicae Resurrectionis vigiliam* wprowadzono – eksperymentalnie – celebrację Wigilii Paschalnej wieczorem zamiast rano, jak odbywało się to dotychczas. Zmieniono także przebieg samej celebracji¹⁵. Całościowej reformy dokonano w 1955 r. przez dekret Świętej Kongregacji Obrzędów *Maxima redemptionis nostrae mysteria* z 16 listopada 1955 r., wprowadzający *Ordo Hebdomadae Sanctae instauratus*, które zastąpiło występujący w mszale porządek ceremonii na Wielki Tydzień¹⁶.

¹² Por. MR 1945, 189–225.

¹³ Por. Karaś. 2020. „Reforma liturgiczna Piusa XII i Jana XXIII”, 178.

¹⁴ Por. Pius XII. 1947. *Mediator Dei*, nr 22 (22.05.2022). <https://www.ekai.pl/dokumenty/encyklikamediator-dei/#r12>.

¹⁵ Por. Święta Kongregacja Obrzędów. 1951. „*Dominicae Resurrectionis vigiliam*”. *Acta Apostolicae Sedis* 43 (3): 128–137 (nr 3).

¹⁶ Por. Karaś. 2020. „Reforma liturgiczna Piusa XII i Jana XXIII”, 186.

Zmieniono akcenty w obrzędach drugiej niedzieli Męki Pańskiej, czyli Niedzieli Palmowej, w której nacisk położono na królowanie Chrystusa. Obrzęd poświęcenia palm otrzymał nowy kształt. Miał prostszy układ, palmy składano na stole umieszczonym w prezbiterium, a nie, jak wcześniej, na ołtarzu, a kapłan stał zwrócony twarzą do wiernych. Pomijano aspresję przed poświęceniem. W czasie poświęcenia i procesji zaczęto używać szat koloru czerwonego¹⁷.

Nowością było również użycie odsłoniętego krzyża w czasie procesji. Nie uderzano nim w drzwi, jak w poprzednim obrzędzie. Procesja kończyła się oracją, po której rozpoczynano Mszę św., pominąwszy modlitwy u stopni ołtarza. Opis Męki Pańskiej wykonywano bez podziału na części, a perykopa była krótsza niż w *Missale Romanum* (Mt 26,36-75; 27,1-54). Odprawiając trzecią Mszę św. czytaną, była możliwość odczytania krótkiego fragmentu (Mt 27,45-52) zamiast Pasji. Po Mszy św. z poświęceniem palm opuszczano Ostatnią Ewangelię, zaś w jej miejsce czytano fragment z obrzędów poświęcenia palm¹⁸.

W Wielki Wtorek i Wielką Środę odczytywano Pasję bez podziału, jak w Niedzielę Palmową; jej tekst również był krótszy: Mk 14,32-72; 15,1-46 (Wielki Wtorek); Łk 22,39-71; 23,1-53 (Wielka Środa)¹⁹.

Pierwszą ze zmian dokonanych w celebracji Wielkiego Czwartku było przesunięcie Mszy św. Wieczery Pańskiej na wieczór, zgodnie z Konstytucją apostolską *Christus Dominus* (1953) Piusa XII, która pozwalała na wieczorne celebracje Eucharystii²⁰. Nakazano odprawienie jej nie wcześniej niż o godz. 17.00, a nie później niż o godz. 20.00²¹. Dodano także nowy formularz dla Mszy poświęcenia olejów: *De Missa Chrismatis*, którą należało odprawić po tercji. Zmodyfikowano modlitwę konsekracji krzyżma: należało pominąć słowa od *ut spiritualis lavacri baptismatis* do *vestimento incorrupti muneris induatur*, które umieszczono w nowej prefacji dla tej Mszy. W czasie tej Eucharystii nie udzielano Komunii św., a na koniec pomijano Ostatnią Ewangelię²².

¹⁷ Por. Karaś. 2020. „Reforma liturgiczna Piusa XII i Jana XXIII”, 186.

¹⁸ Por. *Ordo Hebdomadae Sanctae Instauratus*. 1956. Typis Polyglottis Vaticanis, 8–17 (dalej: OHI).

¹⁹ Por. OHI, 18–14.

²⁰ Por. Święta Kongregacja Obrzędów. 1955. *Maxima redemptionis nostrae mysteria*. W *Ceremoniał obrzędów Wielkiego Tygodnia*. Red. Franciszek Małaczyński, 13. Warszawa: Wydawnictwo SS. Loretanek-Benedyktynek.

²¹ Por. Święta Kongregacja Obrzędów. 1955. *Maxima redemptionis nostrae mysteria*, 15.

²² Por. OHI, 61–66. Kazimierz Matwiejuk. 2021. „Wielki Czwartek – początek Triduum Sacrum”. *Teologiczne Studia Siedleckie* 18 (18): 17–18.

Msza wieczorna otrzymała nowy tytuł: *De Missa Solemni Vespertina in Cena Domini*. Rubryki wstępne mówią o pustym tabernakulum przy ołtarzu głównym oraz o przygotowaniu odpowiedniej liczby komunikantów. W przypadku braku wystarczającej liczby duchownych uwzględniono również możliwość celebracji w prostszej formie. Zalecana był krótka homilia, a po niej dokonywano obmycia nóg, jeśli za tym przemawiały racje duszpasterskie. Kapłan zdejmował ornat i manipularz i wraz z usługującymi udawał się do przygotowanego miejsca w prezbiterium lub nawie, gdzie przyprowadzono wcześniej dwunastu mężczyzn. W czasie obmycia nóg wykonywano podane antyfony. Na koniec odmawiano *Pater noster*, wersety i orację. Obmycie nóg można było wykonać poza Mszą św. Wtedy dodawano odczytanie Ewangelii o Eucharystii. Po swojej Komunii, celebrans pomijał spowiedź powszechną ludu i absolicję²³ oraz rozdzielal Ciało Pańskie zgromadzonym wiernym. Do antyfony na Komunię dodano propozycje psalmów do odśpiewania (Ps 22; Ps 71; Ps 130; Ps 150 [Vulg.]). Następnie pozostałe Hostie umieszczano w odpowiednim naczyniu. Rubryki nie nakazywały konsekracji dużej Hostii dla kapłana na dzień następny – miał on komunikować z małej partykuły, jak pozostali wierni. Po *Postcommunio*, kapłan mówił: *Benedicamus Domino* i pomijał pozostałe obrzędy. Następnie udawano się w procesji do Ciemnicy, podczas której wykonywano *Pange lingua gloriosi* do słów *Tantum ergo*, które śpiewano po przyjściu do ołtarza. Po powrocie do prezbiterium obnażane były ołtarze w kościele. Pomijano nieszpory, które w tym dniu zastępowała celebracja Mszy. Kapłan intonował antyfonę *Dividiunt sibi* i Ps 22(21) *Deus meus, Deus meus* i wraz z usługującymi dokonywał obnażenia ołtarzy²⁴.

Liturgia Wielkiego Piątku otrzymała całkowicie nowy porządek, na co wskazuje tytuł obrzędu: *De solemni actione liturgica postmeridiana in Pasione et Morte Domini*. Obrzędy podzielono na cztery części, a ołtarz miał pozostać pusty. Pierwszą część nazwano *De lectionibus*. Kapłan wraz z diakonem, ubrani w humerały, alby, cingula i czarne stuły, a subdiakon bez stuły, udawali się z posługującymi do prezbiterium, gdzie padali na twarz. Pozostali zgromadzeni klęczeli. Następnie celebrans odmawiał modlitwę *Deus, qui peccati*. Po niej wykonywano czytania (Oz 6,1-6; Wj 12,1-12) oraz responsoria. Przed drugim czytaniem kapłan odmawiał orację *Deus, a quo et Iudas*. Po drugim responsorium śpiewano Pasję według św. Jana (J 18,1-40; 19,1-42), której nie dzielono na dwie części..

²³ Tzw. Trzeci *Confiteor*, odmawiany przed komunią wiernych. Por. Julian A. Nowowiejski. 1931. *Ceremoniał Parafialny*. Płock: Nakładem i drukiem B-ci Detrychów w Płocku, 269.

²⁴ Por. OHI, 66–67.

Drugą część liturgii nazwano *De orationibus solemnibus, quae etiam „oratio fidelium” dicuntur*. Kapłan zakładał czarną kapę, a diakon i subdiakon ubierali dalmatykę i tunicelę również czarnego koloru. W tym czasie posługujący rozkładali obrus na ołtarzu i umieszczali tam księgę. Kapłan podchodził przed środek ołtarza, całował go i odmawiał wskazane modlitwy. Każdą z nich opatrzone odpowiednim tytułem: za Kościół święty, za papieża, za wszystkie stany Kościoła, za rządzących (poprzednio była modlitwa za przywódcę danego państwa), za katechumenów, za potrzeby wierzących, o jedność Kościoła, o nawrócenie Żydów, o nawrócenie niewierzących. Trzecia część liturgii Wielkiego Piątku została nazwana *De solemnī Sanctae Crucis adoratione*. Rozpoczynano ją od przyniesienia zasłoniętego krzyża z zakrystii, który uroczystie odsłaniano i adorowano.

Ostatnią częścią była *De Communione* – Komunia. Kapłan z lewitami po zakończeniu adoracji krzyża zmieniali szaty czarne na fioletowe, a diakon, w asyście akolitów ze świecami, udawał się do Ciemnicy, aby przynieść Najświętszy Sakrament. W tym samym czasie schola wykonywała antyfony: *Adoramus te, Per lignum, Salvator mundi*. Po umieszczeniu puszki z Najświętszym Sakramentem na ołtarzu, celebrans wprowadzał do modlitwy *Pater noster*, którą wszyscy zgromadzeni odmawiali wspólnie, co było znaczącą zmianą w stosunku do poprzedniej praktyki, że kapłan odmawiał całość samemu, a lud odmawiał ostatnią prośbę modlitwy. Z modlitw przed Komunią pozostały recytowane przez kapłana na głos *Libera nos* i *Perceptio Corporis* (szepem). Po słowach: *Domine, non sum dignus*, które celebrans odmawiał jak zwykle, spożywał Ciało Pańskie. Dalej następował *Confiteor*, a celebrans wypowiadał absolucję. Komunii udzielano wszystkim zgromadzonym, co było nowością. Na zakończenie obrzędu celebrans odmawiał trzy oracje i udawał się do zakrystii. Po liturgii pozostałe partykuły Ciała Pańskiego przenoszono z tabernakulum głównego ołtarza do miejsca przechowywania i obnażano ołtarz²⁵.

Liturgię w Wielką Sobotę zatytułowano: *De Vigilia Paschali*. Rozpoczynała się od poświęcenia ognia i paschału, którego kapłan dokonywał w kapie koloru fioletowego. Obrzędy związane ze świecą paschalną, wcześniej mające miejsce w czasie śpiewu Orędzia Wielkanocnego, były sprawowane przed kościołem; dodano do nich również nowe modlitwy i gesty. Świecę zapalano przy ognisku i wnoszono do ciemnego kościoła w procesji. Niósł ją diakon ubrany w białą dalmatykę, którego poprzedzał turyferarz z dymiącą kadzielnicą. Zatrzymywał się w trzech miejscach, śpiewając *Lumen Christi*. Po ostatniej proklamacji zapalano świecę wiernym oraz światła w kościele i wykonywano *Exultet*, w którym nie-

²⁵ Por. OHI, 77–100.

znacznie zmieniono fragment o rządzącym w państwie, pomijając wymienianie jego imienia. Po jego zakończeniu diakon przebierał się w fioletową dalmatykę. Następnie odczytywano fragmenty ze Starego Testamentu, których liczbę zmniejszono do czterech (Rdz 1,1-31; 2,1-2; Wj 14,24-31; 15,1; Iz 4,2-6; Pwt 31,22-30). Po każdym z nich, poza pierwszym, wykonywano kantyk, a następnie odmawiano orację. Litania do wszystkich świętych została podzielona na dwie części. Pierwszą śpiewano przed poświęceniem wody chrzcielnej, a drugą wykonywano po pokropieniu wiernych. Po odśpiewaniu wezwania *Omnes Sancti et Sancte Dei*, kapłan przystępował do poświęcenia wody chrzcielnej w naczyniu umieszczonym w prezbiterium, a sam celebrans zwrócony był do ludu. Przed zmieszaniem olejów z wodą ministrant nabierał ją z naczynia, która później miała posłużyć do pokropienia wiernych. Po poświęceniu wody, przy śpiewie Ps 41,2-4, procesyjnie udawano się do chrzcielnicy z naczyniem z wodą; paschał pozostawiano na świeczniku. Wypełniano wodą chrzcielnicę, kapłan odmawiał orację i dokonywał okadzenia. Po powrocie do prezbiterium z posługującymi, gdzie zmieniał fioletowe szaty na białe, okadzał paschał. Dalej następowało odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych, na koniec którego kapłan kropił lud wodą święconą. Następnie kapłan z usługującymi udawał się do zakrystii, aby założyć szaty mszalne, a chór kończył śpiew litanii. W tym czasie ustawiano paschał na świeczniku po stronie Ewangelii i zapalano świece na ołtarzu. Kapłan, przyszedłszy do ołtarza, całował go i okadzał. Modlitwy u stopni ołtarza pomijano. Chór w tym czasie śpiewał uroczyste *Kyrie*. Dalej Msza zachowała porządek z poprzedniego obrzędu. Nieszpory kończące wcześniejszą wersję celebracji zostały zastąpione laudesami. Chór śpiewał antyfonę *Alleluia* i Ps 150. Pomijano kapitulium, hymn i werset. Celebrans intonował antyfonę do *Benedictus* „*Et valde mane*”, po której śpiewano *Benedictus* i okadzano ołtarz. Po powtórzeniu antyfony kapłan odmawiał modlitwę i *Ite, missa est, alleluia, alleluia*. Dalej następowało *Placeat tibi* oraz błogosławieństwo, po którym, pomijając Ostatnią Ewangelię, udawano się do zakrystii²⁶.

Należy dodać, że reformy wymagały dostosowania również w liturgii biskupiej, co nastąpiło przez promulgację *Ritus pontificalis Ordinis hebdomadae sanctae instaurati* w 1957 r. dekretem *Ut sacri ritus* z 15 stycznia 1957 r., który nakazywał od tego momentu stosować powyższy dokument zamiast rozdziałów 21–28 II księgi *Caeremoniale*²⁷.

²⁶ Por. OHI, 102–141.

²⁷ Por. Święta Kongregacja Obrzędów. 1957. *Ut sacri ritus hebdomadae*. W *Ritus pontificalis Ordinis hebdomadae sanctae instaurati*. Typis Polyglottis Vaticanis, ix.

3. Reformy Pawła VI

Na podstawie soborowej konstytucji *Sacrosanctum Concilium* (1963) podjęto reformy, które wpłynęły na kształt przebiegu tych dni²⁸. 14 lutego 1969 r. Paweł VI promulgował List apostolski *Mysterii paschalis celebrationem* o reformie kalendarza liturgicznego. Nowy porządek Triduum Paschalnego ujęto w typicznym wydaniu *Missale Romanum* z 1970 r. Na zmiany wpłynęło również wydanie *Obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych* (1972), *Obrzędów chrztu dzieci* (1969), jak również *Liturgii Horarum* (1971–1972), które zastąpiło *Breviarium Romanum*.

Zreformowane *Missale Romanum* zawiera trzy formuły rozpoczęcia liturgii Niedzieli Palmowej. Pierwszą formą, używaną przed główną Mszą św., jest uroczysta procesja z palmami. Wierni gromadzą się w mniejszym kościele lub innym miejscu (poza kościołem), mając w rękach palmy. Kapłan z diakonem, założywszy szaty mszalne koloru czerwonego, wraz z usługującymi przychodzą na miejsce celebracji. Kapłan może użyć ornatu lub kapy. Obrzęd rozpoczyna się śpiewem antyfony Mt 21,9 lub inną stosowną pieśnią. Po znaku krzyża i pozdrowieniu, kapłan odmawia jedną z podanych formuł błogosławieństwa palm i kropi gałązki, nic nie mówiąc. Następnie jest czytany fragment Ewangelii o wjeździe Pana Jezusa do Jerozolimy. Podane są perykopy w cyklu trzyletnim: (A) Mt 21,1-11; (B) Mk 11,1-10 lub J 12,12-16; (C) Łk 19, 28-40. Po Ewangelii można wygłosić krótką homilię. Następnie rusza procesja do kościoła, na czele której idzie ministrant z odsłoniętym krzyżem, poprzedzany przez ministranta z kadzielnicą. W czasie procesji wykonuje się podane antyfony z psalmami lub odpowiednie pieśni, a po wejściu do kościoła – hymn do Chrystusa Króla. Po przybyciu do prezbiterium celebrans całuje ołtarz, okadza go i zajmuje miejsce przewodniczenia. Jeśli był odziany w kapę, zmienia ją na ornat, a następnie odmawia kolektę. Druga forma rozpoczęcia to uroczyste wejście, gdzie obrzędy poświęcenia palm i odczytanie Ewangelii odbywają się wewnątrz kościoła, poza prezbiterium, a kapłan po ich zakończeniu procesyjnie przechodzi przez nawę główną wraz z usługującymi i przedstawicielami wiernych. W czasie pozostałych Mszy nie święci się palm, tylko – zgodnie rubrykami trzeciej formy rozpoczęcia liturgii – wykonuje się antyfony z psalmem lub inne pieśni mówiące o wjeździe Pana Jezusa do świątyni i celebryje się Mszę jak zwykle. W ramach liturgii słowa wykonuje się opis Męki Pańskiej (rok A – Mt 26,14–27,66; krótszy: Mt 27,11-54; rok B – Mk 14,1–15,47; krótszy: Mk 15,1-39;

²⁸ Sobór Watykański II. 1963. *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium*. Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, nr 107.

rok C – Łk 22,14–23,5b; krótszy: Łk 23,1–49). Przy proklamacji Pasji nie używa się świec ani kadzidła. Lektorzy mogą odczytać Mękę Pańską, ale słowa Chrystusa powinien wykonywać kapłan. Jeśli odczytują ją diakoni, to proszą celebransa o błogosławieństwo. Formularz Mszy w tym dniu przewiduje prefację na Niedzielę Palmową²⁹.

W Wielki Czwartek w godzinach porannych odprawiana jest w katedrach Msza Krzyżma. Wieczorem we wszystkich kościołach parafialnych sprawuje się Mszę Wieczerzy Pańskiej. Pierwsza z nich posiada swój własny formularz z prefacją, zawiera również nowy obrzęd nazwany „odnowieniem przyrzeczeń kapłańskich”. Biskup zadaje zgromadzonym prezbiterom pytania, mające odnowić ich przyrzeczenia złożone w dniu święceń prezbiteriatu. Kończy wezwaniami modlitewnymi za swoje prezbiterium i za siebie samego. Następnie diakoni i posługujący wraz ze świeckimi przynoszą w procesji do ołtarza przygotowane oleje mające być poświęcone, balsam oraz chleb, wino i wodę do sprawowania Eucharystii. Procesji towarzyszy hymn *Przyjmij pieśń, Odkupicielu, którą chcemy Ciebie chwalić*. Każdy olej jest prezentowany biskupowi, który je odbiera wraz z darami. Poświęcenie może odbyć się po procesji z darami, jednak zgodnie z tradycją Kościoła olej chorych poświęca się przed wielką doksologią. Po Komunii celebrans odmawia modlitwę błogosławieństwa oleju katechumenów. Następnie wlewa balsam do naczynia z olejem, mieszając je na krzyżmo, tchnie na olej i odmawia jedną z dwóch podanych modlitw, a koncelebransi włączają się w wyznaczonym momencie modlitwy. Zakończywszy poświęcenie, biskup udziela błogosławieństwa i zasypuje kadzidło, które niesione jest na czele procesji wyjścia³⁰.

Msza Wieczerzy Pańskiej celebrowana jest wieczorem. Tabernakulum ma być puste. W czasie celebracji konsekruje się hostie dla zgromadzonych na Mszy oraz na celebrację następnego dnia. Ołtarz przechowywania przygotowuje się w odpowiednio przyozdobionej kaplicy. W czasie śpiewu *Chwała na wysokości Bogu* biją dzwony, które milkną do Wigilii Paschalnej. Po homilii może dokonać się obrzęd umycia nóg, co czyni kapłan wpierw zdjąwszy ornat. W jego trakcie śpiewa się przepisane antyfony. Omija się wyznanie wiary. Zaleca się uroczystą procesję z darami, w której można przynieść też dary dla potrzebujących. Po Komunii kapłan okadza Najświętszy Sakrament i przenosi go w procesji do Ciemnicy. Na

²⁹ Por. Missale Romanum. Ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Paulii pp. VI promulgatum Ioanis Pauli pp. II cura recognitum. Iuxta typicam tertiam emendatum. 2015. Downers Grove, IL, 208–219 (dalej: MR 2008).

³⁰ Por. MR 2008, 223–228; *Ordo Benedicendi Oleum Catechumenorum et Infirmorum et Conficiendi Chrisma*. 1971. Typis Polyglottis Vaticanis, 9–16. Matwiejuk. 2017. „Wielki Czwartek – początek Triduum Sacrum”, 25.

czele niesie się krzyż, a przed kapłanem z Hostiami niesie się dymiący trybularz i zapalone świece. W trakcie procesji wykonuje się hymn *Sław, języku, tajemnicę* (bez dwóch ostatnich zwrotek). Kiedy procesja przyjdzie na miejsce, śpiewa się pozostałe zwrotki hymnu, a kapłan umieszcza puszkę w tabernakulum i okadza ją. Kiedy wierni zakończą śpiew, kapłan zamyka tabernakulum i po chwili adoracji wraca z usługującymi do zakrystii. Po wszystkim obnaża się ołtarz, ale już bez żadnych ceremonii. Jeśli to możliwe, należy wynieść wszystkie krzyże z kościoła, bądź je zasłonić³¹.

Celebracje Wielkiego Piątku należy odprawić około godz. 15.00 bądź później, jeśli wymagają tego względy duszpasterskie. Ołtarz jest obnażony. Kapłan z diakonem zakładają czerwone szaty mszalne. Wraz z ministrantami idą w ciszy do ołtarza i tam dokonują prostracji, kiedy zgromadzeni klęczą. Po chwili modlitwy wszyscy wstają i kapłan odmawia orację. Następnie rozpoczyna się liturgia słowa; wykonuje się opis Męki Pańskiej według św. Jana (J 18,1–19,42) w ten sam sposób, jak w Niedzielę Paschalną. Następnie można wygłosić krótką homilię. Kolejną częścią liturgii jest uroczysta modlitwa powszechna. Składa się ona z dziesięciu wezwań: za Kościół święty, za papieża, za wszystkie stany Kościoła, za katechumenów, o jedność chrześcijan, za Żydów, za niewierzących w Chrystusa, za niewierzących w Boga, za rządzących państwami oraz za strapionych i cierpiących. Dalej następuje adoracja krzyża, która w *Missale Romanum* jest zaproponowana w dwóch formach. Pierwsza z nich polegała na odsłonięciu krzyża przy ołtarzu, przy trzykrotnym śpiewie *Oto drzewo krzyża*. W drugiej przynoszono odsłonięty krzyż z odpowiedniego miejsca. Niosący go kapłan, diakon lub jeden z usługujących zatrzymuje się trzykrotnie w kościele i śpiewa *Oto drzewo krzyża*. Kolejno następuje oddanie czci krzyżowi przez duchowieństwo i wiernych. Każdy podchodzi i wykonuje znak szacunku zgodny z miejscowym zwyczajem. Podczas adoracji wykonuje się podane antyfony i hymny. Kolejną częścią liturgii są obrzędy Komunii św. Diakon lub kapłan idzie do Ciemnicy i przynosi puszkę, a asystujący w tym czasie rozkładają obrus na ołtarzu. Najświętszy Sakrament składa się na ołtarzu, po czym celebrans wprowadza do modlitwy *Ojczyce nasz* i wszyscy zgromadzeni odmawiają ją wspólnie. Kapłan odmawia embolizm, który lud podsumowuje słowami: *Bo Twoje jest królestwo*. Po prywatnej modlitwie przed Komunią celebransa, ten z Hostią w rękę zwraca się do zgromadzonych: „Oto Baranek Boży”, na co odpowiadają: „Panie, nie jestem godzien”. Następnie rozdziela się Komunię, w czasie której śpiewane są odpowiednie pieśni. Obrzęd kończy modlitwa po Komunii i oracja nad ludem³².

³¹ Por. MR 2008, 233–244.

³² Por. MR 2008, 245–263.

Wielka Sobota staje się dniem, w którym sprawuje się jedynie liturgię godzin i udziela Wiatyku. Akcent w tym dniu pada na wieczorną celebrację, która wlicza się już do okresu wielkanocnego. Rozpoczyna się ona od poświęcenia ognia i paschału przed kościołem, następnie świeca wnoszona jest do ciemnego kościoła w procesji, w czasie której trzykrotnie śpiewa się *Światło Chrystusa*. Po trzecim wezwaniu zapala się światła w kościele. Dalej – wykonywany jest *Exultet*, którego tekst nie zawiera już modlitwy za papieża, biskupa ani rządzących krajem. Po nim, kapłan rozpoczyna liturgię słowa krótkim wprowadzeniem. Składa się ona z siedmiu czytań ze Starego Testamentu (1. Rdz 1,1–2,2 lub Rdz 1,1.26–31a; 2. Rdz 22,1–18 lub Rdz 22,1–2.9–13.15–18; 3. Wj 14,15–15,1; 4. Iz 54,5–14; 5 Iz 55,1–11; 6. Ba 3,9–15.32–4,4; 7. Ez 36,16–17a.18–28). Po każdym czytaniu śpiewa się psalm albo kantyk oraz odmawiana jest wyznaczona oracja. Dopuszczone jest zmniejszenie liczby czytań do minimum czterech (włącznie z Epistołą), jednak zawsze należy wykonać trzecie czytanie – o wyjściu Izraelitów z Egiptu – wraz z kantykiem i modlitwą. Hymn *Chwała na wysokości Bogu* śpiewa się zaraz po ostatniej oracji, a w czasie jego trwania biją dzwony. Po nim odmawia się orację, wykonywana jest Epistoła (Rz 6, 3–11) i uroczysty śpiew *Alleluja* wraz z psalmem oraz odczytywana jest Ewangelia (rok A – Mt 28,1–10; rok B – Mk 16,1–7; rok C – Łk 24,1–12). Zaleca się wygłoszenie homilii. Następną częścią liturgii jest poświęcenie wody chrzcielnej i odnowienie przyrzeczeń złożonych w czasie chrztu. Rozpoczyna się ją śpiewem Litanii do wszystkich świętych, dalej kapłan z usługującymi udają się do miejsca, gdzie ma odbyć się błogosławieństwo wody, i tam nad nią odmawia podaną modlitwę, w czasie której zanurza paschał w naczyniu³³. Po błogosławieństwie odnowione zostają przyrzeczenia chrzcielne i wierni kropieni są wodą święconą. Na zakończenie tej części liturgii odmawiana jest modlitwa powszechna. Na koniec liturgii celebrans albo diakon rozsyła wiernych słowami: „Idźcie w pokoju Chrystusa. Alleluja, alleluja”, na co wierni odpowiadają: „Bogu niech będą dzięki. Alleluja, alleluja”³⁴.

Zakończenie

Opisane wyżej reformy Wielkiego Tygodnia począwszy od pontyfikatu Piusa XII do ich zakończenia po Soborze Watykańskim II miały za zadanie doprowadzenie ludu Bożego do pełnego, owocnego i czynnego udziału w liturgii tych

³³ Matwiejuk. 2017. „Baptyzmalny charakter Wigilii Paschalnej”, 156.

³⁴ Por. MR 2008, 267–304.

dni³⁵. Przywróciły one tym dniom ich pierwotne znaczenie i „globalną wizję anamnestyczną”³⁶. Jak można zaobserwować, podstawowym mechanizmem reform było upraszczanie obrzędów dla większego rozumienia ich przez współczesnego człowieka. Nie bez znaczenia było również stopniowe zwiększanie użycia języków narodowych. Podkreślono również rolę świeckich, dając im możliwość aktywniejszego udziału w czynnościach liturgicznych, m.in. przez dopuszczenie do pełnienia funkcji lektora, czy przywrócenie procesji z darami.

Podkreślono na nowo znaczenie kolejnych dni Wielkiego Tygodnia poprzez zmianę ich wliczania do poszczególnych okresów liturgicznych. Wprowadzenie innych, odnowionych tekstów modlitw miało dać możliwość głębszego wejścia w misterium świętowania Paschy. Przy ich doborze zwracano uwagę na wrażliwość współczesnego człowieka.

Zniesiono użycie podwiniętych ornatów i szerokiej stuły, używanych przez diakona i subdiakona w okresach postnych, a zamiast nich zaczęto używać dalmatyki i tuniceli, które wcześniej były określane w modlitwach, jako szaty radości. Uproszczeniu uległo również stosowanie kolorów szat liturgicznych, ostatecznie pozostawiając szaty w jednym kolorze dla danego dnia.

Wielką zmianą ceremonialną była możliwość celebrowania Triduum w uroczystszej formie bez udziału subdiakona, dana przez Piusa XII³⁷. Wszystkie te działania miały prowadzić do zaangażowania całego ludu Bożego, zarówno duchownych, jak i świeckich, w przeżywanie celebracji Misterium Paschalnego.

Bibliografia

- Missale Romanum. Editio IV juxta typicam Vatianam Amplificata II.* 1945. Nowy Jork: Neo Eboraci.
- Missale Romanum. Ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Paulii pp. VI promulgatum Ioanis Pauli pp. II cura recognitum. Juxta typicam tertiam emendatum.* 2015. Downers Grove, IL: Midwest Theological Forum.
- Ordo Benedicendi Oleum Catechumenorum et Infirmorum et Conficiendi Chrisma.* 1971. Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis.
- Ordo Hebdomadae Sanctae Instauratus.* 1956. Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis.

³⁵ Por. Piotr Kulbacki. 2012. „Liturgia Triduum Paschalnego – Chrystusa ukrzyżowanego, pogrzebanego i wskrzeszonego”. *Roczniki Liturgiczno-Homiletyczne* 59 (3): 38–40.

³⁶ Daniel Brzeziński. 2010. *Jezus Chrystus wczoraj i dziś i na wieki*. Pelplin: Bernardinum, 477.

³⁷ Por. Karaś. 2020. „Reforma liturgiczna Piusa XII i Jana XXIII”, 184.

- Auge Matias. 2013. *Rok liturgiczny. To sam Chrystus przychodzi*. Tłum. Krzysztof Stopa. Kraków: Homo Dei.
- Błaza Marek. 2014. Wybrane zagadnienia dotyczące reformy Triduum Paschalnego w rytach rzymskim i bizantyjskim. W *Reformy liturgii a powrót do źródeł* (Ad Fontes Liturgicos 4). Red. Janusz Mieczkowski, Przemysław Nowakowski, 133–165. Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie. Wydawnictwo Naukowe.
- Brzeziński Daniel. 2010. *Jezus Chrystus wczoraj i dziś i na wieki*. Pelplin: Bernardinum.
- Karaś Marcin. 2020. „Reforma liturgiczna Piusa XII i Jana XXIII”. *Studia Theologica Varsaviensia* 58 (1): 166–205.
- Kulbacki Piotr. 2012. „Liturgia Triduum Paschalnego – Chrystusa ukrzyżowanego, pogrzebanego i wskrzeszonego”. *Roczniki Liturgiczno-Homiletyczne* 59 (3): 31–48.
- Matwiejuk Kazimierz. 2017. „Baptyzmalny charakter Wigilii Paschalnej”. *Łódzkie Studia Teologiczne* 26 (2): 151–171.
- Matwiejuk Kazimierz. 2021. „Wielki Czwartek – początek Triduum Sacrum”. *Teologiczne Studia Siedleckie XVIII* (18): 9–46.
- Michalak Józef. 1932. *Liturgika czyli Wykład Obrzędów Kościoła Katolickiego. Podręcznik do nauki religii dla użytku szkolnego i domowego*. Płock: Nakładem i drukiem B-ci Detrychów w Płocku.
- Nadolski Bogusław. 2010. *Leksykon symboli liturgicznych. Per visibilia ad invisibilia*. Kraków: Salvator
- Nowowiejski Julian A. 1931. *Ceremoniał Parafialny*. Płock: Nakładem i drukiem B-ci Detrychów w Płocku.
- Pius XII. 1947. *Mediator Dei*, nr 22 (22.05.2022). <https://www.ekai.pl/dokumentyencyklikamediator-dei/#r12>.
- Regan Patrick. 2012. *Advent to Pentecost: Comparing the Seasons in the Ordinary and Extraordinary Forms of the Roman Rite*. Collegeville, MN: Liturgical Press.
- Święta Kongregacja Obrzędów. 1951. „Dominicae Resurrectionis vigiliam”. *Acta Apostolicae Sedis* 43 (3): 128–137.
- Święta Kongregacja Obrzędów. 1955. Maxima redemptionis nostrae mysteria. W *Ceremoniał obrzędów Wielkiego Tygodnia*. Red. Franciszek Małaczyński. Warszawa: Wydawnictwo SS. Loretanek-Benedyktynek.
- Święta Kongregacja Obrzędów. 1957. Ut sacri ritus hebdomadae. W *Ritus pontificalis Ordinis hebdomadae sanctae instaurati*. Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis.
- Sobór Watykański II. 1963. *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium*. Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej.

MICHAŁ M. PETKA, magister teologii WTL UŚ w Katowicach (2017), licencjat kanoniczny WT UO (2022); doktorant w Szkole Doktorskiej UO; prowadzi badania w zakresie nauk teologicznych w obszarze liturgiki.